

Zórád Ernőről, a rajz és az élet szerelmeséről

Téma és alkotó bizonyos esetekben egészen kivételes és erőteljes szimbiózisban áll előttünk. Ilyen módon elszakíthatatlan Buda lebontott városrésze, a Tabán és Zórád Ernő (1911–2004) művészete, és ugyanilyen módon szerves az összetartozása Krúdy Gyula írásművészetének és Zórád Ernő rajzoló-i zsenijének. Pedig, ha kiejtjük Zórád Ernő nevét, az idősebb generációnak sem nem biztos, hogy a fent említett két téma jut eszébe Zórádról, hanem a rengeteg, fiatal korban olvasott, majd újra sokszor megjelentetett képregények sora, melyeknek szintén utolérhetetlen művelője volt. Zórád Ernőt még talán mindig képregény rajzolóként tartja nyilván egyfajta leegyszerűsítéssel a művészettörténet írás s a köztudat, pedig ő ennél jóval több volt, s ebből „több-ből” e kis írás kettőt emel ki: Krúdy Gyulát és a Tabánt.

Voltak-e már úgy, hogy egy nemes irodalmi alapanyagokból készült könyvet kézbe véve, először a szép, színvonalas illusztrációkon akadt meg a szemük? Legtöbbször talán azonnal rávágánk: hát persze hogy volt ilyen, főleg gyermek- és ifjúkoromban. Nos, kedves Olvasó, ilyen nemcsak gyermek vagy ifjú korban fordulhat elő, hiszen bőven hozhatunk olyan példákat, amikor egymást erősíti az irodalmi és az illusztrációs anyag, s elsőként a képi világ ragadja magával az embert. E sorok írója például Ovidius *Átváltozások* című, grandiózus műve olvasásához lendületet Pablo Picasso rajzaitól kapott, de ugyanezre ösztönözték Borsos Miklós rajzai Babits Mihály *Erato* fordításainál. Ezek természetesen csak villanások, s a példák tömegét hozhatnánk pozitív és sajnos negatív irányból is. A jó illusztráció, vagy éppen a mű inspirációja alapján készült szuverén rajz, mű (még ha nem is kötődik szorosan az adott irodalmi alapanyag cselekményéhez) összetettebbé, a szó szoros értelmében látványosabbá teheti, erősítheti élményeinket, melyek az olvasás során érnek bennünket. A jó illusztráció nemhogy megköti fantáziánkat, hanem éppen meglóditja azt, s elindulhat vizuális kalandozásunk is a fantázia, a láttatás végtelen óceánján...

Az előző mondatok ezen kiadvány kapcsán is eszünkbe juthatnak. Meggyőződésünk, hogy olyan kiadványt tart kezében az olvasó, ahol kivételes a találkozás az irodalmi mű szerzője és rajzolója, illusztrátora, a látvány és annak lefestője, megfestője között! Zórád Ernő ugyanis olyan eszményekkel átitatva élte le sok évtizedes életét – 94. életévében hunyt el 2004-ben –, amely nagyon is közel állt Krúdy Gyula világához, s közel állt a Tabánhoz, melyhez földrajzi értelemben is sok gyermekkori élmény is kötötte. Már kora ifjúságától fogva érdeklődő, elmélyült olvasója volt.

Krúdynak, s egész életében őrizte azt a személyes élményét, hogy 1932-ben ott ült a tabáni Mélypincében Krúdy közelében... Krúdy akkor több mint ötven éves volt (s halála előtt vagyunk egy évvel!), Zórád viszont éppen elmúlt húsz éves, ám ő ezt a különbséget sem akkor, sem később nem érezte nagynak, mert – s ezt nagyon is érezzük rajzaiból, illusztrációiból – valami spirituális kapcsolat véglegesen összekötötte a két alkotót. Zórád Ernő magát múlt századnak tartotta, ezt ma már úgy kell fogalmaznunk, hogy XIX. századnak, származása, életútja, ideái, művészi hitvallása szorosan kötődött egy sajátos romantikus, biedermeier eszmerendszerhez, ez azonban messze nem jelenti azt, hogy maradi lett volna. Közel állt hozzá egy századfordulós, szecessziós modor, a Monarchia szelleme, illúzióival, felszabadultságával, kialakuló polgáriságával, amely ugyan már figyelte az európaiat, az újat, de szívesen menekült képzelgéseinek álomvilágába.

Zórád Ernő igen mozgalmas ifjúkorában (amelyről az *„Egy vándor festő ifjúságai 1911–1951”* címmel megjelent önéletírásában ad képet, pontosan tájékoztatja olvasóját kalandos élete tényeiről, szinte egy pikareszk regény keretei között) is szenvedélyes olvasó volt, a magyar irodalomból kedvencei közé Jókait, Krúdyt és Márait sorolta. Ez a három író határozta meg irodalmi érdeklődését és eszményét. S ugyan Zórád Ernő szívósan, kitartóan megtalálta a hozzá közelálló feladatokat, a sors iróniája és keserves fintora, hogy ő, aki szemléletben, eszményekben olyan közel állt Krúdyhoz, ötven éven át egyetlen alkalommal sem illusztrálhatott megjelenő Krúdy-kötetet, az íróval kinyomtatva – mint rajzoló – csak élete utolsó éveiben „találkozott”.

Pedig a Krúdy-családhoz közel állt rajzi felfogása, stílusa, amelyet korán értékelt pl. az író fia, ifj. Krúdy Gyula. Vagy idézzük fel Krúdy Zsuzsa 1954 végén írt sorait, amelyeket az akkor általa látott téli tárlat kapcsán írt Zórádhoz. „Most jöttem haza a téli tárlatról... Igen-igen művészeknek és Krúdysoknak találok őket” – írja Zórád műveiről. Majd tömör véleménye: „Ritkaszép rajzok.” Ekkor még Krúdy Zsuzsa és Zórád Ernő nem ismerte egymást személyesen, később azonban erre is sor került, s a kapcsolat szorosabbá vált, annyira, hogy Krúdy Zsuzsa katalógus-előszót is írt Zórád kiállításához. Ebből idézünk egy mondatot: „Szíve, képzelőereje és tehetsége segíti visszatükrözni a verbő, gazdag, színes Krúdyvilágot anélkül, hogy rajzait egy-egy konkrét mű illusztrálásának igényével készítette volna.”

Az is figyelemreméltó, hogy Zórád az 1954-es téli tárlaton a Múcsarnokban, a kor szocreál hangulatát bőven tükröző „művek” kíséretében Krúdy-témával jelent meg. Mondhatjuk azt is: ez némi bátorságra vallott. Ám őt igazolta, hogy „Szindbád útítársai” című művét, egy 1954. december 30-án kelt jegyzőkönyv tanúsága szerint a Magyar Tudományos Akadémia vásárolta meg (jeles „korjellemző” elnöke, Rusznyák István ellenjegyzésével), éspedig 3000 forint összegért... Aztán teltek-múltak az évek, több kísérlet történt arra, hogy Zórád Ernő is méltó megbízást kaphasson, de a „képregény-gyárost” visszautasították. A sokok könyv pedig Csillag Vera, Kass János, Kondor Lajos, Csavlek András, Szántó Piroska, Csernus Tibor, Jurida Károly, Pap Klára, Engel Tevan István, Würtz Ádám

borítórajzaival, illusztrációival jelent meg. Zórád pedig őrizte a munkáit (vagy inkább: eladta), és „jobb” időkre várt, pontosabban: kívárta.

Zórád Ernő írja egy helyütt már említett könyvében: „...a rajz minden művészetek között elsőknek árulja el művelőjének karakterét. A fűgén szállongó, friss bukfencet vető, léhán odapazarolt vagy éppen omlatag szenvelgéssel kanyarított vonalak éppúgy bizonyítják a tehetséget, mint ahogy elárulják a modorosságot, vagy a szolgálai utánzást. A vonal olyan, mintegy elszólás.” Nos, ezek az irodalmilag is szép sorok pontosan jelzik azt a lényegét, amelyet az ő rajzain is érezhetünk: a művelő olyan érzelmekre hangolt lény, akit nagyon belülről érintett meg az irodalmi mű, aki nem szégyelli emócióit. Krúdy 1911-ben kezdte publikálni Szindbád történeteit, amelyekből hatalmas sorozat, száznál több írás született. Lassú, ironikus történetvezetés, sajátos nosztalgikus hangnem, áradó mesélőkédv jellemző rájuk. Mindezt Zórád képi világa pontosan mutatja fel.

Zórád Ernő tárgyyszerű hűséggel, mégis eredeti módon ábrázolja a századelő embereit, öltözeteit, házait. A hétköznapokat festi elénk, de közben elszakad a hétköznapoktól. Munkái mindig költőiséggel, emelkedettséggel telített levegőt árasztanak, élénk fantáziavilág lenyomatai. E művekre jellemző egyfajta mozaikszerűség, amikor – igen jó kompozíciós rendben – egymás mellett jelenik meg egy-egy írás, élmény több jelenete, villanása. Nyugodtan mondhatjuk, hogy mindez egy olyan sajátos szürrealista látvány-teremtés, amely azonban Krúdyra is jellemző volt. Csak egy mondat egyik novellájából: „A szerelem a férfi életében ritkán változik fáradt madárrá, amely bágyadt szárnycsapkodásokkal hagyja el a régi várost. Hiszen ha ez a madár idejében elrepül, táncolhatnak a nők a torony tetején, egyetlen pisztolyt sem sütnék el kedvükért.” Az ilyen típusú mondatok adnak aztán „szárnyat” Zórád finom ecsetének, ceruzáinak is, jellemzően Krúdy, de mások írásai nyomán is.

Külön és mély kapcsolatokra utal az is, hogy Zórád Ernő fiatalsága egy fontos, nyiladozó korszakát épp abban a Tabánban töltötte, amely annyi Krúdy-írásnak is fontos helyszíne volt. A Tabán folytonosan visszatér a felvidéki, nyírségi kisvárosok, Óbuda mellett Krúdy íásaiban, s így hát nem véletlen, hogy amikor Zórád Ernőnek lehetősége volt arra, hogy összeállítson egy könyvet a Tabánról, szintén saját rajzaival, képeivel illusztrálva, úgy abban – többek között Kosztolányi, Márai, Karinthy, Bálint György írásai mellett – a legtöbb művet Krúdy Gyulától válogatta. S Zórád érzelmeit pontosan jelzi, hogy amikor 1933-ban hírért veszi annak, hogy bontják a Tabánt, így ír: „Mintha fejbeágott volna: a Tabán. (...) Akkor halt meg rajongott íróm, Krúdy Gyula. Leírhatom egyáltalán mi a Tabán, amikor olyan költője volt, mint ő?” A *Tabán, a háromszáz éves kártyavár* című könyv (amúgy Karinthy adta ezt a címet a bontás kezdetekor, 1933-ban, *Az Estbe* írt cikkének) azt a hangulatot árasztja, amelynek méltó folytatása a – végül is megjelentetett – *Krúdy világa*. Zórád Ernő kiváló felkészültségű rajzoló. Könnyed, oldott, ugyanakkor szépiái-ban is biztos vonalvezetésű, vállalva tehát a szerető érzelmeket. Mindehhez igazodik magas technikai felkészültsége. Kiválóan bánik az akvarellal, annak fedőfestékes változatával, a gouache-al. Leheletfinom árnyalatok éppúgy jelen vannak,

mint erőteljes színek. Egészen kivételes módon műveit úgy festi, mintha rajzolná őket... A fehér tempera is sokszor valami sajátos opálosságot ad a képeknek, amelyek így erősebben repítenek az álmok, a múlt világába, s kapcsolnak minket a Tabánhoz, s Krúdyhoz.

Zórád Ernő tudatosan vállal egy olyan világot, amelyhez odatarozónak érzi magát. Mint már idéztük: „Múlt századi vagyok” – mondta (tehát XIX. századi!), mégis hozzánk szól, s megérint minket a XXI. században is, mikor a Tabán omladozó épületeit, utcáit, kútjait, piacocskáit, vurstliját és betyárjait, lóversenyzőit és lovas-amazonját, vándorszínészeit és táncrendjét látjuk, nem is beszélve a nők harisnyáiról és fűzőiről, s a hölgyek cspőiről és kebleiről.

Zórád Ernő „képi gyászjelentései” – ahogy ő nevezte – ötven év múltán, azaz a Tabán bontása után ötven évvel, 1983-ban ismét kivételes sikert arattak. Munkáinak keresettsége egy olyan űrt töltött ki, amelyre nagy igény volt a magyar kultúra világában.

Zórád Ernő univerzális alkat volt. Képregény rajzoló teljesítményéről már szó esett, de ne felejtjük el diafilmjeinek sajátos világát vagy magyar irodalmi pantheonját, mely munkák jeles magyar írók életműveinek esszenciáit foglalják magukban, egy-egy műben, s amely sorozat a Petőfi Irodalmi Múzeum kincse, de ő rajzolta a jeles Toldi díszkiadás illusztrációit is.

Ha fest is, ha illusztrál is, ha karikatúra születik is keze alatt (ez utóbbinak is mestere volt!), ha színesben dolgozik, vagy fekete-fehérben, szépiában, Zórád Ernő mindig rajzművész. Rajzi, művészi felfogása pedig kivételesen illeszkedik a Tabán szétomló romantikájához, Krúdy és ezáltal Szindbád álom- és ködlovagjainak, hölgyeinek nosztalgikus erotikájához, a magyar irodalom klasszikusainak atmoszférájához. Jó, hogy felelevenítjük emlékét annak a művésznek, aki a rajz és az élet szerelmese volt.

Budapest, 2019. március

Az utolsó huszár

Krúdy Gyula